

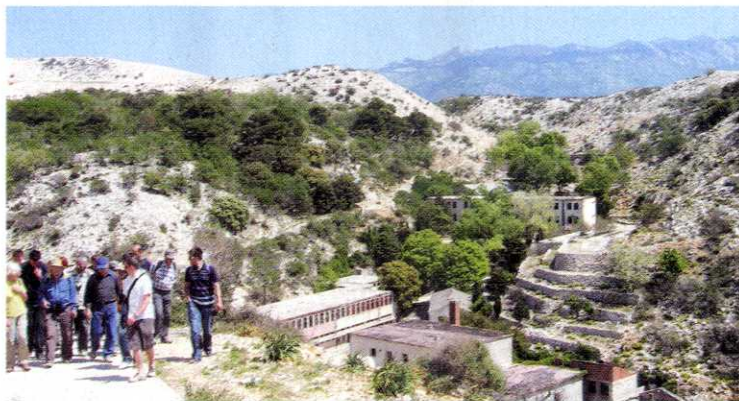
Goli, umazani, zli

Tekst in foto: **Ivan Puc**

»Tukaj boste pustili kosti, ki bodo bolj bele kot marmor na Golem otoku,« je na sončno, a ne vročo prvomajsko soboto med obiskom Golega otoka publicist in civilnodružbeni aktivist Andrej Aplenc povzel »pozdrav« generala Udbe. Pred skoraj dvainšestdesetimi leti je s temi besedami zapretil prvim zapornikom Golega otoka, med njimi je bilo kakih 20 Slovencev. Grožnje niso bile prazne, saj je bilo v enem od preteпов ubitih trinajst Črnogorcev. Na široki poti med ruševinami delavnic (takrat so bile tam že postavljene lesene barake) je Aplenc pokazal proti desnemu bregu, kamor so, kot je sam videl, znosili njihova trupla.

Kot osemnajstletni dijak Srednje tehnične šole v Ljubljani je bil aktivni skojevec in brigadir. Leta 1948 je kot komandir brigade na Kočevskem prisluhnil brigadirjem, ki bi namesto ur marksizma in leninizma radi priredili ples. Premestili so ga v drugo brigado, degradirali v navadnega brigadirja, on pa je še naprej izzival. »Večkrat sem omenil, da ni svobode, kot bi morala biti. Ko je postala znana resolucija informbiroja, sem tako dejal, da je pri nas očitno nekaj narobe, saj nismo smeli plesati,« pripoveduje Aplenc, ki so ga zatem zaprli in po dveh mesecih julija 1949, vkljenjenega v verige, iz Bakarja z ladjo pripeljali na otok. Z otoka se je vrnil šele leta 1954, saj so ga po prvi vrnitvi domov kmalu vnovič zaprli.

Poleg njega je bil pričevalec na ekskurziji v organizaciji Študijskega centra za narodno spravo tudi Mihael Cenc, ki je v devetdesetih letih vodil združenje žrtev komunističnega nasilja. Aretiran je bil leta 1952 v Beogradu, kjer je obiskoval tretji letnik leta 1948 ustanovljene novinarske in diplomatske visoke šole. Po dekletu se je seznanil z nekaj pomembnimi in bogatimi meščanskimi družinami in tudi z nekim Švicarjem, pod-

predsednikom Rdečega križa. Ta je vneto poizvedoval, kje so svojci Jugoslovancev, ki so leta 1945 pobegnili v tujino. »Morda so tudi zato postali name pozorni. Na neki debati o literaturi je denimo tekla beseda o Čopičevih zgodbah, v katerih je bil kritičen do privilegijev. Dobro je, da se o tem piše, sem dejal in omenil ruska satirika Ilfa in Petrova. Čez kak teden je Čopiča javno napadel Tito.«

Nenadoma je začel opažati, da iz sob neznan kam izginjajo sošolci. Po mesecu dni je prišel na vrsto tudi on. Skupaj še s tremi kolegi so ga aretirali in zaprli v samico zloglasne Glavnjače. V »obtožnici« partijskega komiteja so zapisali, da se kaznuje administrativno po zakonu o prekrških za čas 18 mesecev prisilnega bivanja v okrožju Senj. »Ko smo čepeli v podpalubju ladje, sem bil prepričan, da nas bodo preprosto pometali v morje. Bilo je strašno vroče, smrdeli smo od blata in urina. Pozno popoldne zaslišim ponavljajoče se vzklike: Bojkot bandi! Bojkot bandi! ... 4.000 kaznjencev nas je pričakalo v dveh vrstah. Ker smo se morali hitro povzpeti po lestvi, so zaradi gneče nekateri z nje popadali. Starejšemu bolnemu gospodu, ki je imel s seboj vzglavnik, sem pomagal zlesti po lestvi. Pod roke sem vzel tudi njegov vzglav-

nik in se znašel pred špalirjem. 'Glejte ga, na otok je prinesel vzglavnik', so se mi posmehovali, zato sem ga odvrigel in hitro stekel. No, večina zapornikov ni močno udarjala. Sadisti na Golem so bili v manjšini.«

Nekdanja golootočana sta bila vso pot po propadajočem, a vendarle idiličnem otoku do zbiralnika in nato do drugega taborišča, primorana odgovarjati na naša številna vprašanja. Skoraj bi zamudili na kosilo, ki nas je čakalo v restavraciji na pomolu. Sicer pa nismo bili sami, srečali smo se s skupino izletnikov, ki jo je vodil golootočan Radovan Hrast. Ko sem se pred dvema letoma na okroglo obletnico pogovarjal pri njem doma, me je prepričeval, da je »Tito mislil, da smo izolirani in da tam študiramo oziroma morebiti tudi delamo. Kdo pa mu bo povedal, da tam zganjajo teror?«

Pred vrnitvijo smo se ustavili še na otoku Sv. Grgurju, ki so ga zaprte ženske okrasile s kamnitim napisom TITO na pobočju. Že videno ... Jeseni ali naslednje leto bo Študijski center za narodno spravo po besedah njegovega sodelavca Renata Podberšiča pripravil strokovno eskurzijo po italijanskih fašističnih taboriščih, načrtujejo pa tudi obisk nacističnih taborišč. ■

Do leta 1956 je na Golem otoku in Sv. Grgurju prestajalo kazen 16.288 »informbirojevcev«, med njimi 555 Slovencev. Podatki se sicer v različnih virih razlikujejo.